

Procesní aspekty určení otcovství

KRISTINA ČERMÁKOVÁ*

Procedural Aspects to Determination of Paternity

Summary: *The presented article deals with the procedural aspects to determination of paternity after the recodification of private law, during which the legal regulation was moved from the Code of Civil Procedure to the Act on Special Court Proceedings and which, at the same time, also changed the overall concept of the understanding of these proceedings. The article aims to describe selected procedural aspects to determination of paternity, to draw attention to the pros and cons of the current legislation and to try to propose a solution de lege ferenda. The goal of the article is also to analyse the current decision-making practice of selected Czech courts of first instance and to evaluate how the described legislation is applied.*

Keywords: *determination of paternity, legal proceedings in matters of determination of paternity, non-contentious civil proceedings, analysis of current decision-making practice in matters of determination of paternity*

Procesní úprava určování otcovství doznala v souvislosti s rekodifikací soukromého práva, jež nabyla účinnosti 1. 1. 2014, značných změn. Nejvýraznější z nich zcela jistě představuje přesunutí právní regulace ze zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“) do zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZŘS“). Řízení o určení otcovství také již nejsou z hlediska své povahy řazena mezi řízení sporná, ale nově jsou důvodovou zprávou k ZŘS řazena mezi řízení nesporná.¹ Smyslem řízení o určení otcovství tak už není vyřešit spor mezi matkou dítěte a domnělým

otcem, ale primárně jde o vyřešení poměru dítěte do budoucna. Jelikož od nabytí účinnosti nové právní úpravy uplynulo již bezmála 10 let, je namístě zhodnotit, jak soudy přistupují k její praktické aplikaci. Obrátila jsem se proto na šest vybraných soudů prvního stupně se žádostí podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, o poskytnutí anonymizovaných rozsudků vydaných v řízeních o určení otcovství podle § 417 a násl. ZŘS v letech 2015–2020 v celkovém počtu 10 kusů. Konkrétně jsem oslovila Okresní soud v Olomouci, Okresní soud v Šumperku, Okresní soud v Písku, Okresní soud v Litoměřicích,

* Autorka působí jako interní doktorandka na katedře civilního práva procesního PF MU. E-mail: kristina.cermakova5@gmail.com.

¹ Důvodová zpráva k ZŘS, část 3 Řízení ve věcech rodinněprávních.

Okresní soud v Hradci Králové a Městský soud v Brně. Oslovené soudy jsem volila tak, aby byly zastoupeny různé oblasti ČR. Celkem mi bylo zasláno 47 pro můj záměr použitelných anonymizovaných rozsudků.

Pod pojem řízení ve věcech určení otcovství lze zařadit čtyři řízení: dvě řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů (konkrétně určení otcovství k dítěti neprovdané matky dle § 415 ZŘS a určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné dle § 416 ZŘS), dále pak řízení o určení otcovství podle tzv. třetí domněnky dle § 783 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“), resp. § 418 odst. 1 ZŘS a konečně řízení o určení otcovství ke společnému dítěti poté, co soud pravomocně určil, že tu manželství není (řízení dle § 418 odst. 2 ZŘS). Z důvodu omezeného rozsahu tento článek pojednává toliko o vybraných procesních aspektech řízení o určení otcovství dle tzv. třetí domněnky dle § 783 odst. 2 OZ, resp. § 418 odst. 1 ZŘS.

Článek je vedle úvodu a závěru rozdělen do čtyř kapitol. První kapitola pojednává o zahájení řízení na návrh. Druhá kapitola nejprve obecně vymezuje účastníky řízení a následně se pak ve dvou podkapitolách věnuje ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení, a to jak před zahájením řízení, tak i v jeho průběhu. Třetí kapitola se zaměřuje na dokazování a je rozdělena do dvou podkapitol, které se zabývají předmětem dokazování a důkazními prostředky a otázkou dokazování v případě smrti domnělého otce. Poslední kapitola čtenáře seznámí s problematikou nákladů řízení. Na teoretické vymezení jednotlivých procesních aspektů řízení o určení otcovství v každé kapitole navazuje analýza současné rozhodovací praxe vybraných českých soudů prvního stupně, kdy je poukázáno především na odlišnosti mezi teorií a soudní praxí. Jak bude patrné z dalšího textu, jako nejproblematictější se ukazuje postup soudů v otázkách ztráty způsobilosti být účastníkem řízení, dokazování (a to zejména v případě úmrtí domnělého otce) a nákladů řízení.

Cílem článku je provést analýzu současné rozhodovací praxe vybraných českých soudů prvního stupně, zhodnotit, jak je popsána právní úprava aplikována, a upozornit na

možné problémy, které se v soudní praxi při její aplikaci vyskytují a které by tak mohly vést k úvahám o změně právní úpravy či k úvahám o tom, zda mohou soudy právní úpravu interpretovat a aplikovat lépe a jakým způsobem.

Zahájení řízení na návrh

Řízení o určení otcovství je dle § 418 odst. 1 ZŘS možné zahájit jen na návrh, s výjimkou uvedenou ve druhém odstavci daného ustanovení. Předpokladem pro zahájení řízení je, že otcovství k dítěti nebylo dosud určeno na základě jiné zákonné domněnky uvedené v § 776 až 779 OZ, případně že již bylo takto určené otcovství pravomocně popřeno. V případě, že je návrh na zahájení řízení podán, zatímco jinému muži svědčí k dítěti některá ze zákonných domněnek, bude tato skutečnost představovat neodstranitelný nedostatek podmínky řízení ve smyslu § 104 odst. 1 OSŘ, a soud proto řízení zastaví.²

Aktivní legitimaci k podání návrhu na určení otcovství dle § 783 odst. 1 OZ mají matka, muž, který tvrdí, že je otcem dítěte, a dítě. Ve všech analyzovaných případech bylo řízení zahájeno na návrh. Navrhovatelkou byla v naprosté většině případů matka (konkrétně v 36 případech), domnělý otec navrhoval určit otcovství jen v 8 případech. Domnělí otcové s návrhem matky většinou nesouhlasili, svá tvrzená otcovství často rozporovali s odůvodněním, že se matka v rozhodné době pro početí dítěte intimně stýkala i s jinými muži, a jejich otcovství je proto nejisté, případně že se s matkou v rozhodné době vůbec intimně nestýkali. Samotné dítě podalo v posuzovaném vzorku rozsudků návrh na určení otcovství jen jednou,³ a to až v době své zletilosti.

Za nezletilé ne plně svéprávné dítě podává návrh opatrovník, kterého soud za tímto účelem a současně za účelem zastupování dítěte v řízení jmenuje. Důvodem je hrozící střet zájmů dítěte a jeho rodičů.⁴ Opatrovník může být dítěti jmenován též za situace předvídané § 415 odst. 3 ZŘS. Opatrovníkem bude zpravidla jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁵ V posuzovaných případech byl návrh na určení otcovství podán opatrovníkem dítěte dvakrát. V prvním případě⁶ se jednalo o ukázkový příklad dle § 415 odst. 3 ZŘS. Ještě před narozením dítěte oba rodiče shodně

² LEVÝ, J. Komentář k § 418. In: SVOBODA, K. et al. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vyd. Praha 2020, str. 840.

³ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 2. 11. 2016, sp. zn. 34 Nc 3011/2016.

⁴ Srov. § 943 OZ.

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Komentář k § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha 2020, str. 531.

⁶ Rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 16. 11. 2017, sp. zn. 1 Nc 1805/2016.

uvedli, že muž je jeho otcem. Následně se ale rozešli a matka proto od té doby určení otcovství odmítala, muž však své otcovství uznával, neznal ovšem identitu dítěte, a proto nemohl návrh podat sám. V druhém případě⁷ byli oba rodiče dítěte nezletilí, matka opakovaně označovala nezletilého muže za otce dítěte, který pohlavní styk s matkou potvrdil v rámci výslechu před Policií ČR. Opatrovníkem byl v obou případech jmenován obecní úřad obce s rozšířenou působností, tedy orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Aktivní legitimací disponují také potomci dítěte, a to za podmínek uvedených v § 784 odst. 2 OZ: již probíhalo řízení o určení otcovství k dítěti (jejich předkovi) a toto dítě před pravomocným skončením řízení zemřelo. Potomci dítěte mohou podat návrh na určení otcovství do šesti měsíců od smrti dítěte, pokud mají právní zájem na tomto určení.⁸ Právní zájem nelze chápat jen jako zájem majetkový, ale je třeba jím rozumět především právo dítěte znát svůj původ, které se vztahuje i na jeho potomky.⁹ Právo podat daný návrh mají všechny osoby příbuzné se zemřelým dítětem v přímé sestupné linii, bez ohledu na stupeň příbuzenství (tedy jeho děti, vnuci, pravnuci atd.).¹⁰

Podání návrhu na zahájení řízení není s výjimkou potomků dítěte omezeno žádnou lhůtou.¹¹ Je tak možné takto otcovství určit i k dítěti zletilému. Ač byly rozsudky anonymizovány, bylo možno dovodit, že návrhy rodičů jsou ve většině případů podávány v době, kdy jsou děti ještě malé. Nebylo tomu tak pouze ve dvou případech. V prvním případě¹² se matka domáhala určení otcovství až v době, kdy nezletilému bylo 10 let. Jako důvod podání návrhu uvedla touhu syna poznat se se svým otcem. V druhém případě¹³ matka podala návrh až v době zletilosti dítěte (syn se k návrhu připojil). V tomto případě podání návrhu odůvodnila tím, že v době rozhodné pro početí dítěte udržovala poměr s dalšími dvěma muži a sama si tak v té době nebyla jistá, kdo je otcem jejího dítěte (otcovství těchto mužů bylo později krevními zkouškami

vyloučeno). Domnělý otec se proti návrhu ohradil, jelikož se domníval, že byl podán zištně a účelově, neboť nedlouho před podáním návrhu nabyl do svého vlastnictví nemovitosti značné majetkové hodnoty, a pokud by byl určen otcem, stalo by se dítě potenciálním dědicem tohoto majetku. Dále argumentoval zásahem do práva na aktuální rodinný život jeho a jeho blízkých. Soud této argumentaci nepřisvědčil a otcovství muže na základě znaleckého posudku z oboru genetiky určil. Správně své rozhodnutí odůvodnil tím, že zákon neomezuje podání návrhu žádnou lhůtou ani nestanoví podmínky uplatnění takového návrhu. V jednom, již výše uvedeném případě¹⁴ podalo návrh samo dítě v době své zletilosti. Domnívám se, že je správné, že možnost podat návrh není žádnou lhůtou omezena, jelikož jak plyne z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“),¹⁵ právní zájem dítěte na určení otcovství může někdy vyplynout až po dlouhé době (v tomto případě se jednalo primárně o zájem majetkový, jelikož domnělý otec zemřel a jeho sestry v řízení o dědictví uvedly, že měl ještě syna; syn následně podal návrh na určení otcovství až na radu notáře). Matka však také nemusí z různých důvodů chtít, aby dítě poznalo svého biologického otce, jak tomu bylo i v tomto případě. Proto je dobře, že samo dítě má možnost podat návrh na určení otcovství, pokud chce poznat svého otce, klidně až v době, kdy je již zletilý, a to i proti vůli matky.

Návrh na zahájení řízení je možno učinit písemně za podmínek § 42 OSŘ. V souladu s § 14 ZŘS je však možné jej i nadiktovat ústně do protokolu. Ústní návrh do protokolu lze učinit i u místně nepříslušného soudu, který je povinen návrh bez dalšího neprodleně postoupit soudu, který je k jeho projednání příslušný.¹⁶ Pouze v jednom posuzovaném případě¹⁷ učinila návrhovaatelka návrh ústně do protokolu, v ostatních případech byl učiněn standardně písemně. Na základě omezeného vzorku si i tak dovolím soudit, že možnost daná § 14 ZŘS není příliš využívána.

⁷ Rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 25. 6. 2020, sp. zn. 17 Nc 602/2019.

⁸ LEVÝ, J. Komentář k § 418. In: SVOBODA et al., c. d., str. 840.

⁹ ŠÍNOVÁ, R. Komentář k § 784. In: MELZER, F. – TĚGL, P. et al. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV, § 655–975 a související společná a přechodná ustanovení. Díl 1, § 655–793*. Praha 2016, str. 944.; shodně KRÁLÍČKOVÁ, Z. Komentář k § 784. In: KRÁLÍČKOVÁ et al., c. d., str. 536.

¹⁰ FRINTOVÁ, D. Komentář k § 784. In: ŠVESTKA, J. et al. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha 2014, str. 311–312.

¹¹ LEVÝ, J. Komentář k § 418. In: SVOBODA et al., c. d., str. 840.

¹² Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 19. 5. 2016, sp. zn. 0 Nc 1411/2015.

¹³ Rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 1 Nc 1807/2015.

¹⁴ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci sp. zn. 34 Nc 301/2016.

¹⁵ Např. *Jaggi proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 13. 7. 2006, č. stížnosti 58757/00, *Paulík proti Slovensku*, rozsudek ESLP ze dne 10. 10. 2006, č. stížnosti 10699/05 či *Novotný proti ČR*, rozsudek ESLP ze dne 7. 6. 2018, č. stížnosti 16314/13.

¹⁶ JIRSA, J. Komentář k § 14. In: JIRSA, J. et al. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. 3. vyd. Praha 2019, str. 67.

¹⁷ Rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 1. 2. 2017, sp. zn. 1 Nc 1806/2016.

Účastníci řízení

Účastníky řízení o určení otcovství jsou podle § 420 odst. 1 ZŘS žena, která dítě porodila, dítě a muž, který o sobě tvrdí nebo o kterém je tvrzeno, že je otcem (domnělý otec). Výjimečně mohou být účastníky řízení i jiné subjekty, např. opatrovník či potomci dítěte. Nově má postavení účastníka řízení dítě, o jehož rodičovství jde, čímž byl odstraněn vážný nedostatek předchozí právní úpravy.¹⁸

Procesní úprava navazuje na úpravu v § 783 odst. 1 OZ, podle kterého může návrh na určení otcovství podat matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem. Je úkolem soudu zajistit, že se řízení účastní všechny osoby, které jsou zákonem za účastníky řízení považovány. Na rozdíl od sporných řízení není v tomto směru podstatné, koho za účastníky označí návrhovač.¹⁹

Pokud matka v rozhodné době pro početí dítěte souložila s více muži, může být účastníky řízení i více domnělých otců.²⁰ Není vyloučena ani situace, kdy bude podáno více návrhů na určení otcovství k jednomu dítěti různými muži; jako vhodné se v takovém případě jeví spojení řízení dle § 112 odst. 1 OSŘ.²¹ Ať už v řízení vystupuje několik návrhovačů či několik běžných účastníků, nikdy z důvodu povahy nesporného řízení nevytváří procesní společenství, ale každý účastník jedná sám za sebe.²²

Vhledem k tomu, že řízení o určení otcovství jsou řazena mezi řízení nesporná, účastníci nejsou v kontradiktorním postavení a soud by je tedy neměl označovat pojmy „žalobce“ a „žalovaný“. Soudům, jejichž rozsudky jsem analyzovala, však musím vytknout, že tak v nemalém počtu ze sledovaných případů stále činily (celkem v 37 % případů), což mě vzhledem k většímu časovému odstupu od nabytí účinnosti nové právní úpravy zarazilo. Nejvíce z tohoto pohledu chybovaly Okresní soud v Písku (v 60 % případů) a Okresní soudy v Olomouci a v Hradci Králové (u obou v polovině případů). Naopak u Okresního soudu v Šumperku se toto pochybení vyskytlo jen v 8 % analyzovaných rozsudků.

Nezletilé ne plně svéprávné dítě nemůže kvůli potenciálnímu střetu zájmů v řízení zastoupit rodič, dítěti proto musí být soudem jmenován opatrovník,²³ pokud mu nebyl jmenován už před zahájením řízení postupem podle § 415 odst. 3 ZŘS za účelem podání návrhu na určení otcovství a zastupování v řízení. O jmenování opatrovníka rozhodne soud v řízení ve věci péče soudu o nezletilé podle § 466 písm. g) ZŘS.²⁴ Opatrovníkem bude zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.²⁵ Kladně hodnotím, že ve všech zkoumaných rozsudcích bylo dítě v řízení zastoupeno kolizním opatrovníkem. V jednom případě²⁶ s mezinárodním prvkem jím byl Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, ve všech ostatních případech pak obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Ztráta způsobilosti být účastníkem řízení před zahájením řízení

Řízení lze zahájit i tehdy, není-li již domnělý otec naživu. Jak uvádí důvodová zpráva k ZŘS, jedná se o „výjimku z obecných pravidel civilně procesního řízení, ve kterém nemůže být meritorně rozhodnuto, nejsou-li dány všechny procesní podmínky“.²⁷ Zákon tuto výjimku činí v zájmu dítěte.²⁸ Návrh v takové případě podle § 783 odst. 3 OZ směřuje proti opatrovníkovi, kterého k tomuto účelu jmenuje soud. V souladu s § 420 odst. 2 ZŘS pak účastníkem řízení bude přímo soudem jmenovaný opatrovník, nikoli zemřelý domnělý otec, jelikož dle § 23 OZ smrtí zanikla jeho právní osobnost, a tudíž nemá způsobilost být účastníkem řízení.²⁹ Opatrovník musí být jmenován před zahájením řízení o určení otcovství; pokud by byl návrh na zahájení řízení podán proti zemřelému domnělému otci, soud by byl nucen řízení z důvodu jeho nezpůsobilosti být účastníkem řízení³⁰ podle § 104 odst. 1 OSŘ zastavit pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení. Soud opatrovníka může jmenovat i bez návrhu na základě podnětu osoby, která plánuje vůči zemřelému domnělému otci, resp. ustanovenému opatrovníkovi řízení

¹⁸ Důvodová zpráva k § 416 (dnešní § 420) ZŘS.

¹⁹ VANČUROVÁ, K. – JANEK, K. – TREBATICKÝ, P. Komentář k § 6. In: JIRSA et al., c. d., str. 41.

²⁰ Důvodová zpráva k § 416 (dnešní § 420) ZŘS.

²¹ KORNEJ, M. Komentář k § 420. In: LAVICKÝ, P. et al. *Zákon o zvláštních řízeních soudních, zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku). Praktický komentář*. Praha 2015, str. 734.

²² LAVICKÝ, P. Komentář k § 6. In: LAVICKÝ et al., c. d., str. 34; VANČUROVÁ, K. – JANEK, K. – TREBATICKÝ, P. Komentář k § 6. In: JIRSA et al., c. d., str. 40.

²³ Srov. § 892 odst. 3 OZ.

²⁴ LEVÝ, J. Komentář k § 420. In: SVOBODA et al., c. d., str. 847.

²⁵ SVOBODA, K. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha 2014, str. 31.

²⁶ Rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 25. 5. 2018, sp. zn. 18 Nc 602/2017.

²⁷ Důvodová zpráva k § 416 (dnešní § 420) ZŘS.

²⁸ ZAHRAVNÍKOVÁ, R. Řízení o určení a popření rodičovství. In: WIPPLINGEROVÁ, M. – ZAHRAVNÍKOVÁ, R. – SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. Praha 2014, str. 163.

²⁹ LEVÝ, J. Komentář k § 420. In: SVOBODA et al., c. d., str. 847.

³⁰ Viz § 19 OSŘ.

o určení otcovství zahájit.³¹ Opatrovníkem může být jmenován kdokoliv.³²

Obdobně je třeba postupovat také tehdy, zemře-li matka dítěte, jelikož postup podle druhé domněnky je vyloučen.³³

Ve čtyřech analyzovaných případech domnělý otec zemřel ještě před zahájením řízení. Ani v jednom z nich soudy z mého pohledu nepostupovaly bezchybně. V prvním³⁴ a druhém³⁵ případě soud jmenoval zemřelému domnělému otci opatrovníka dle § 783 odst. 3 OZ ještě před zahájením řízení o určení otcovství. Návrh na určení otcovství podaný matkou pak správně směřoval proti tomuto jmenovanému opatrovníkovi – v prvním případě advokátovi, ve druhém případě dceři zemřelého otce. Jak bylo výše uvedeno, účastníkem řízení je v tomto případě dle § 420 odst. 2 ZŘS jmenovaný opatrovník, soud ovšem v obou případech jako účastníka řízení v rozsudku uvádí zemřelého domnělého otce a opatrovníka pouze jako jeho zástupce i přesto, že domnělému otci dle § 23 OZ smrtí zanikla jeho právní osobnost a nemá tak způsobilost být účastníkem řízení. Soudy tak postupovaly v rozporu s uvedeným ustanovením.

Ve dvou zbývajících případech byl postup soudu ještě problematictější. V jednom případě³⁶ nelze z odůvodnění dovodit, zda byl opatrovník jmenován ještě před zahájením řízení, či až v jeho průběhu. Jak jsem výše uvedla, směřuje-li totiž návrh proti zemřelému domnělému otci, musí soud řízení zastavit pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení spočívající v nezpůsobilosti domnělého otce být účastníkem řízení. V tomto případě by proto bylo nutné zpracovat na odůvodnění, aby z něj bylo jasně zřejmé, že soud nepochybil a opatrovníka jmenoval ještě před zahájením řízení. Za stávajícího znění se domnívám, že je rozhodnutí nepřezkoumatelné a řízení bylo stíženo vážnou procesní vadou. Řádné odůvodnění je součástí práva na spravedlivý proces.

V posledním případě³⁷ soud jmenoval opatrovníka zemřelému domnělému otci až po zahájení řízení podle § 421 odst. 2 ZŘS (mířícího na situace, kdy domnělý otec zemřel během řízení), přestože soud v odůvodnění

uvádí, že domnělý otec zemřel ještě před zahájením řízení. Z toho soudím, že návrh musel směřovat proti zemřelému domnělému otci. Protože soud řízení nezastavil, jak mu ukládá zákon, a v řízení dále pokračoval a zemřelého muže dokonce za otce určil, dopustil se naprosto zásadního procesního pochybení.

Ztráta způsobilosti být účastníkem řízení v průběhu řízení

Otázku ztráty způsobilosti být účastníkem řízení v průběhu řízení obecně řeší § 107 OSŘ, podle jehož pátého odstavce soud řízení zastaví, neumožňuje-li povaha věci v řízení pokračovat. Ustanovení § 421 ZŘS však obsahuje speciální úpravu procesního nástupnictví v řízeních ve věcech určení otcovství pro řešení situace, kdy v průběhu řízení zemře některý z jeho účastníků.³⁸ Toto ustanovení promítá hmotněprávní úpravu v § 784 OZ.

V prvním odstavci je upravena situace, kdy po zahájení řízení zemře jiný navrhovatel než domnělý otec, tedy matka nebo dítě.³⁹ Soud vyzve ostatní oprávněné osoby, aby se v přiměřené lhůtě vyjádřily, zda mají zájem pokračovat v řízení. Pokud žádná z těchto osob zájem neprojeví, soud řízení zastaví. V případě, že alespoň jedna z dalších oprávněných osob zájem projeví, soud v řízení pokračuje a jedná jen se zbývajícimi žijícími účastníky.⁴⁰ Osoba, jež projevila zájem v řízení pokračovat, se stává procesním nástupcem zemřelého navrhovatele ohledně práva disponovat s řízením a může tak i vzít zpět návrh na zahájení řízení. Pokud zájem projevilo více oprávněných osob, nelze návrh vzít zpět, aniž s tím souhlasili všichni oprávnění.⁴¹

Obdobnou konstrukci obsahuje odstavec 3, ovšem s tím rozdílem, že se vztahuje výlučně k těm případům, kdy byl zemřelým navrhovatelem domnělý otec. Pokud projevila matka nebo dítě zájem pokračovat v řízení, soud v řízení dále jedná se zbývajícimi živými účastníky a domnělému zemřelému otci jmenuje opatrovníka podle § 784 odst. 3 OZ, resp. § 421 odst. 2 ZŘS, se kterým jedná namísto něj.⁴² Opatrovník zde není přímo účastníkem řízení, jako je tomu v případě postupu

³¹ LEVÝ, J. Komentář k § 420. In: SVOBODA et al., c. d., str. 847–848.

³² KRÁLÍČKOVÁ, Z. Komentář k § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ et al., c. d., str. 530.

³³ Ibid., str. 533.

³⁴ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 12. 12. 2017, sp. zn. 35 Nc 301/2017.

³⁵ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 38 Nc 302/2018.

³⁶ Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 30. 3. 2015, sp. zn. 0 Nc 1412/2014.

³⁷ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci sp. zn. 34 Nc 301/2016.

³⁸ JIRSA, J. Komentář k § 421. In: JIRSA et al., c. d., str. 887.

³⁹ Srov. § 783 odst. 1 OZ.

⁴⁰ LEVÝ, J. Komentář k § 421. In: SVOBODA et al., c. d., str. 850.

⁴¹ SVOBODA, c. d., str. 58.

⁴² LEVÝ, J. Komentář k § 421. In: SVOBODA et al., c. d., str. 850.

podle § 783 odst. 3 OZ, resp. § 420 odst. 2 ZŘS, ale je pouhým zástupcem domnělého zemřelého otce.⁴³ Jestliže se matka nebo dítě ve stanovené lhůtě nevyjádří nebo oba výslovně vyjádří nesouhlas s pokračováním řízení, soud řízení zastaví.

Druhý odstavec § 421 ZŘS řeší případy, kdy v průběhu řízení zemře domnělý otec, který nebyl navrhovatelem. Soud nemusí zjišťovat stanovisko ostatních účastníků k pokračování řízení, zemřelému domnělému otci jmenuje bez návrhu opatrovníka, se kterým nadále pokračuje v řízení.⁴⁴ Opatrovník je opět pouhým zástupcem domnělého zemřelého otce.

Ve dvou analyzovaných případech účastník v průběhu řízení zemřel, konkrétně domnělý otec, který nebyl navrhovatelem. Stejně jako v případech smrti domnělého otce před zahájením řízení popsaných výše nebyl ani zde postup soudu v jednom případě⁴⁵ zcela bezproblémový. Soud nejmenoval domnělému otci opatrovníka podle § 421 odst. 2 ZŘS, jak správně měl, nýbrž podle § 783 odst. 3 OZ, který se uplatní tehdy, zemře-li otec ještě před podáním návrhu. Pozitivní je alespoň to, že soudy v obou případech dále pokračovaly v řízení a s opatrovníkem jednaly jako s pouhým zástupcem zemřelého účastníka.

Dokazování

Předmět dokazování a důkazní prostředky

Předmětem dokazování v řízení o určení otcovství je vzhledem ke konstrukci § 783 odst. 2 OZ předně soulož mezi matkou dítěte a domnělým otcem v rozhodné době pro početí dítěte, a je-li tato prokázána, pak existence závažných okolností, které otcovství tohoto muže vylučují.⁴⁶ Okolností významnou z hlediska § 783 odst. 2 OZ může být pouze to, co otcovství muže, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době, skutečně vylučuje, tzn. že je samo o sobě způsobilé otcovství vyloučit.⁴⁷ Současná judikatura⁴⁸ považuje za takovou okolnost test DNA, pokud analýzou

alel v genotypch a jejich opakování v DNA nesdílí domnělý otec všechny společné „otcovské“ genetické znaky. Ústavní soud v nálezu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07, uvedl, že není možné považovat za jediné správný takový postup soudu, kdy se napřed bude zabývat tím, zda došlo k souloži, a teprve tehdy, je-li soulož prokázána, nařídí znalecký posudek, aby zjistil, zda neexistují závažné okolnosti, které otcovství muže vylučují. Není proto vadou řízení, přistoupí-li soud přímo ke znaleckému dokazování pomocí metod DNA analýzy; takový postup je podle názoru Ústavního soudu nejen v souladu se zásadou arbitrárního pořádku, ale také se zásadou procesní ekonomie. Konečně vyplyne-li ze znaleckého posudku, že muž je otcem dítěte, je tím současně s praktickou jistotou prokázána i jeho soulož s matkou dítěte v rozhodné době.

Obecně mohou být v řízení o určení otcovství použity všechny důkazní prostředky, jimiž lze zjistit stav věci.⁴⁹ Stěžejními důkazními prostředky v těchto řízeních jsou výslechy účastníků (matky dítěte a domnělého otce), výslechy svědků a znalecké posudky.⁵⁰

K provedení důkazu *výslechem účastníků* není dle § 22 ZŘS nutný jejich souhlas. Soud jej může nařídit vždy, když je to třeba ke zjištění skutkového stavu (na rozdíl od sporného řízení, kdy jej lze nařídit jen tehdy, nelze-li prokazané skutečnosti zjistit jinak).⁵¹ V paternitních řízeních je tento důkazní prostředek naprosto zásadní, protože především matka a domnělý otec ví, zda mezi nimi v rozhodné době došlo k souloži. Problematické ovšem je, že jim oproti svědkům nehrozí nebezpečí trestního stíhání pro křivou výpověď.⁵²

I v řízeních o určení otcovství analogicky platí § 120 odst. 3 OSŘ, tudíž soud může vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků ohledně skutkové stránky věci, např. o souloži v rozhodné době.⁵³ Podle závěrů judikatury⁵⁴ ovšem shodná tvrzení účastníků postačují pro závěr o vyloučení otcovství pouze tehdy, vyplývá-li z nich zcela určitě a nezvratně, že mezi matkou dítěte a mužem,

⁴³ Důvodová zpráva k § 417 (dnešní § 421) ZŘS.

⁴⁴ LEVÝ, J. Komentář k § 421. In: SVOBODA et al., c. d., str. 850.

⁴⁵ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 30. 1. 2019, sp. zn. 36 Nc 301/2018.

⁴⁶ ŠÍNOVÁ, R. Řízení o určení a popření rodičovství. In: ŠÍNOVÁ, R. – PETROV KRIVÁČKOVÁ, J. et al. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. Praha 2015, str. 211.

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2011, sp. zn. 21 Cdo 1271/2010.

⁴⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 693/2010.

⁴⁹ Srov. § 125 OSŘ.

⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, M. – ŠÍNOVÁ, R. Paternitní spory – jejich procesní zvláštnosti a aktuální otázky. In: ŠÍNOVÁ, R. et al. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha 2010, str. 109.

⁵¹ JIRSA, J. Komentář k § 21. In: JIRSA et al., c. d., str. 92.

⁵² VRANÍK, J. Dokazování v řízení o určení otcovství. In: Kotásek, J. (ed.) *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva 2012* [online]. 16. 10. 2021. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/VranikJakub.pdf>.

⁵³ JIRSA, J. Komentář k § 20. In: JIRSA et al., c. d., str. 86.

⁵⁴ Zpráva Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 14. 11. 1979, sp. zn. Cpj 41/79.

jemuž svědčí domněnka otcovství, nemohlo dojít v rozhodné době k pohlavním stykům. Jinak je potřeba provádět další dokazování, zejména znaleckými posudky.

Znalecké posudky proto představují nejdůležitější důkazní prostředky k určení, resp. vyloučení otcovství. K určení, resp. vyloučení otcovství lze využít znalecké posudky především z oborů genetiky, hematologie, gynekologie a sexuologie.⁵⁵ Poslední tři jmenované ovšem v praxi již dnes nejsou takřka využívány.⁵⁶

Znalecké posudky založené na profilování DNA jsou schopné vyloučit otcovství testovaného muže, pokud je u vyšetřovaného dítěte nalezen genetický znak, který dítě nemohlo zdědit ani od své matky, ani od testovaného muže, pokud by byl jeho biologickým otcem. Není-li matka s testovaným mužem v příbuzenském poměru, lze jeho otcovství vyloučit se 100% jistotou. Nemůže-li znalec otcovství testovaného muže vyloučit, vypočte, nakolik je jeho otcovství pravděpodobné, přičemž podle mezinárodní Hummelovy kategorizace se otcovství považuje za prakticky prokázané od hodnoty 99,75 %. Citlivost dnešních metodik molekulární genetiky umožňuje stanovit otcovství s pravděpodobností vyšší než 99,99 %.⁵⁷

Judikatura⁵⁸ z osmdesátých let soudy vybízela, aby v zájmu hospodárnosti řízení postupovaly zpravidla od znaleckého posudku s menší vylučovací schopností, který bývá méně nákladný, ke znaleckým posudkům s větší vylučovací schopností. S ohledem na současný stav moderní vědy, kdy lze na základě testů DNA otcovství určit s téměř 100% jistotou, je otázkou, jestli má takovýto postup soudů stále význam.⁵⁹ V dnešní době soudy již rovnou přistupují k provedení testu DNA, což je plně v souladu s judikaturou ESLP, který uvedl, že „testy DNA jsou Soudem považovány za vhodnou a přesnou vědeckou metodu určení otcovství, jejíž důkazní hodnota převažuje nad jinými důkazy prokazujícími nebo popírajícími otcovství“⁶⁰. K tomu je však nutno poznamenat, že řízení o určení otcovství ovládá zásada volného hodnocení důkazů dle § 132 OSŘ, žádný z důkazních prostředků proto nemá větší váhu než ostatní, soud hodnotí každý důkaz zvlášť a všechny v jejich vzájemné souvislosti.

Je-li možné za pomoci analýzy DNA s velmi vysokou pravděpodobností říci, že určitý muž je otcem dítěte, soud ho musí za otce dítěte určit.⁶¹ Takovýto postup odpovídá závěru Nejvyššího soudu učiněnému v rozsudku ze dne 30. 10. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1852/2017, že „příbuzenství sleduje přirozený stav věcí, tedy kdo je skutečným rodičem dítěte, jako danou a neměnnou hodnotou, která je objektivně zjiřitelná na základě vědeckého poznání“.

Analýza rozsudků potvrzuje, že soudy při dokazování v řízeních o určení otcovství využívají primárně výpovědi účastníků a znalecké posudky z oboru zdravotnictví, odvětví genetiky. Méně často pak svědeckou výpověď příbuzných matky a domnělého otce. Rodným listem dítěte soudy dokazují, že otcovství k dítěti nebylo dosud určeno, úmrtním listem domnělého otce pak jeho smrt.

Skutečnost, že analýza DNA představuje průlom v dokazování otcovství, potvrzuje fakt, že z celkového počtu čtyřiceti sedmi rozsudků k testu DNA nebylo přistoupeno pouze v sedmi případech. V pěti⁶² z nich se mi ovšem odůvodnění soudu, proč k analýze DNA nepřistoupil, zdálo nedostatečné, a to proto, že soud nikde nezmiňuje, že by měl za prokázanou soulož mezi účastníky v rozhodné době, která je dle § 783 odst. 2 OZ předmětem dokazování. Soud měl za prokázané, že domnělý otec je skutečně otcem dítěte, na základě shodného tvrzení matky a tohoto muže, který souhlasil s tím, že je otcem dítěte, případně své otcovství uznal. Z toho podle mého názoru nijak nevyplývá, že se soud zabýval prokazováním soulože a závažných okolností, které by otcovství muže vyloučily. Domnívám se, že odůvodnění prokázané soulože by mělo vypadat například tak, jako v rozsudku Okresního soudu v Písku ze dne 1. 2. 2017, sp. zn. 1 Nc 1806/2016: „Po provedeném dokazování má soud za prokázané, že (začerněno) je otcem nezletilého (začerněno). K tomuto závěru soud dospěl na základě shodného tvrzení navrhovatelky a domnělého otce, který tvrzení matky nezletilého obsažené v návrhu ve věci samé ze dne (začerněno) ohledně splnění zákonné domněnky otcovství stanovené ust. § 54 odst. 2 ZOR (jímž se dotčený právní poměr řídí s odkazem na

⁵⁵ SIEGLOVÁ, Z. – LOUDOVÁ, M. – BRDIČKA, R. Komentář k § 783, bod VIII. Znalecké posudky. In: HRUŠÁKOVÁ, M. et al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha 2014, str. 561.

⁵⁶ Srov. VRANÍK, c. d. [online]; LOUDOVÁ, M. – SIEGLOVÁ, Z. Dokazování v paternitních sporech. *Právní rádce*, 1999, č. 7, str. 29.

⁵⁷ LOUDOVÁ, M. – SIEGLOVÁ, Z. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, str. 13.

⁵⁸ Zpráva Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 23. 12. 1980, sp. zn. Cpj 161/79.

⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ – ŠÍNOVÁ, c. d., str. 110.

⁶⁰ *Tsvetelin Petkov proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 15. 7. 2014, č. stížnosti 2641/06.

⁶¹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Komentář k § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ et al., c. d., str. 534.

⁶² Rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 19. 12. 2018, sp. zn. 8 Nc 603/2018, rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. 1 Nc 1801/2015, rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 25. 9. 2019, sp. zn. 8 Nc 601/2019, rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 2. 2. 2021, sp. zn. 1 Nc 755/2019, a rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 25. 4. 2018, sp. zn. 1 P 135/2016.

intertemporální ust. § 3028 odst. 2 OZ), tj. souložením s matkou nezletilého v době rozhodné pro početí nezletilého, i ohledně vlastního otcovství k nezletilému učinil nespornými v rámci své účastnické výpovědi podané dne 15. 7. 2015 před Okresním soudem v (zачerněno).“ Odůvodnění typu „otec uznává, že je otcem“ nebo „otec souhlasí s tím, že je otcem“ ve mně evokují spíše souhlasné prohlášení rodičů podle § 415 ZŘS a řízení tak mělo být zastaveno podle § 424 ZŘS. Pokud soud vzal na základě těchto slov za prokázanou soulož v rozhodné době, měl vzhledem k vyšetřovací zásadě dále prokazovat, zda neexistují závažné okolnosti vylučující otcovství, např. znaleckým posudkem. Odůvodnění se i tak zdají v těchto případech odbyta.

V dalším posuzovaném případě,⁶³ kdy test DNA nebyl proveden, domnělý otec zemřel ještě před podáním návrhu. Matka dítěte tvrdila, že v rozhodné době pro početí dítěte neměla intimní styk s jiným mužem než s domnělým otcem, opatrovnice zemřelého (jeho dcera) uvedla, že věděla o vztahu svého otce s matkou nezletilé, potvrdila, že její otec jí nezletilou představil jako svoji dceru, a uvedla, že s nezletilou byl téměř každý den v kontaktu a rovněž hradil její hmotné potřeby. K návrhu genetického posudku uvedla, že není potřeba, neboť zejména fyzická podoba nezletilé k otci je zjevná a nepochybná. Otcovství bylo určeno na základě výpovědi matky a opatrovnice domnělého otce. V tomto případě se mi jeví postup soudu v pořádku.

Pro úplnost uvádím, že v posledním případě,⁶⁴ v němž test DNA soud neprovedl, byl návrh na určení otcovství zamítnut, protože otcovství bylo k dítěti již určeno podle tzv. druhé domněnky otcovství souhlasným prohlášením matky a jiného muže.

Pokud je na základě výsledku testu DNA vyloučeno otcovství muže, o kterém bylo zjištěno (prokázáno), že s matkou dítěte v rozhodné době souložil, soud vždy musí nechat tento znalecký posudek ve smyslu § 127 odst. 2 OSŘ přezkoumat jiným znalcem, vědeckým ústavem nebo jinou institucí (tzv. vrchním dobrozdáním), popřípadě i provést znovu celý test DNA, nelze-li při přezkoumání postupu při odběru a zpracování vzorků biologického materiálu u zkoumaných osob s naprostou spolehlivostí vyloučit záměnu osob při odběru vzorků nebo záměnu vzorků při

provádění izolace DNA.⁶⁵ V jednom ze zkoumaných případů⁶⁶ bylo na základě výsledků testu DNA zjištěno, že otcovství domnělého otce je vyloučeno pro neshodu ve 12 z 15 vyšetřovaných autozomálních znaků. Soud si proto předvolal znalce, který ve své výpovědi uvedl, že „profily matky a dítěte se shodují s profily při znaleckém zkoumání ve věci popření otcovství [jméno] [příjmení] (pozn. aut.: původního matrikového otce) a že záměna vzorků je vyloučena. Dále znalec vyloučil, že by se domnělý otec nedostavil osobně k odběru vzorků, a vyloučil i možnost ovlivnění vzorku jedním z vyšetřovaných, stejně jako chybu laboratoře, když mu byl odebrán vzorek“. Jsem toho názoru, že takový postup soudu vyhovuje požadavkům již citovaného rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 693/2010 a soud v tomto případě nebyl povinen nechat znalecký posudek přezkoumat tzv. vrchním dobrozdáním, jelikož soud vyloučil znalce, který vyloučil záměnu osob při odběru vzorků i záměnu vzorků při provádění samotné analýzy DNA.

Dokazování v případě smrti domnělého otce

Zajímavou otázkou je dokazování v řízení o určení otcovství zemřelého domnělého otce. V případě, že v průběhu svého života neurčil, jak má být naloženo s jeho ostatky, a není-li ani získán souhlas oprávněných osob, představuje podle závěru rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1982/2012, svévolný odběr vzorků DNA zesnulého zásah do jeho práva na pietní ochranu osobnosti. Takový důkaz byl získán nezákonně, a je proto v řízení nepřijatelný. V dané věci se již zletilá dcera domáhala popření otcovství matrikového otce, přičemž ji k tomu vedly zcela zjevně pouze majetkové zájmy (chtěla se stát dědičkou po domnělém zemřelém biologickém otci). Dcera se navíc celý život domnívala, že je jejím otcem někdo jiný než zesnulý. Nejvyšší soud proto dovodil, že její čistě majetkový zájem není možné nadřadit nad postmortální ochranu osobnosti zemřelého.⁶⁷ Naproti tomu ve věci *Jaggi proti Švýcarsku* posuzované ESLP stěžovateli bylo odepřeno získání vzorků DNA zesnulého za účelem provedení testu DNA. Stěžovatel zde však na rozdíl od případu posuzovaného

⁶³ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci, sp. zn. 38 Nc 302/2018.

⁶⁴ Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 3. 5. 2017, sp. zn. 0 P 406/2012.

⁶⁵ Srov. již citovaný rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 21 Cdo 693/2010.

⁶⁶ Rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 16. 10. 2017, sp. zn. 17 Nc 603/2016.

⁶⁷ ONDRÚŠ, M. Předmět postmortální ochrany. *Právní rozhledy*, 2018, č. 22, str. 779.

Nejvyšším soudem žil celý život v nejistotě o tom, kdo je jeho otcem. ESLP proto konstatoval porušení čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, jelikož stěžovatel nebyl veden majetkovým zájmem, ale pouze snahou potvrdit nebo vyvrátit otcovství.⁶⁸ Není bez zajímavosti, že některé evropské soudy mají odlišný názor než Nejvyšší soud. Jako příklad lze uvést rozhodnutí německého Spolkového soudního dvora ze dne 29. 10. 2014, sp. zn. XII ZB 20/14, který uzavřel, že právo dítěte znát svůj původ má v zásadě přednost před postmortální ochranou osobnosti v případě potřebného šetření a exhumace zesnulého pro účely určení otcovství.⁶⁹

Nebyl-li souhlas k odběru genetického vzorku udělen ani zemřelým mužem, ani oprávněnými osobami, není podle závěru Ústavního soudu vysloveného v usnesení ze dne 4. 5. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2854/16, nepřiměřeným zásahem do soukromého života a tělesné integrity třetí osoby, pokud soud uloží této osobě (v posuzovaném případě bratru zemřelého muže) povinnost poskytnout potřebnou součinnost soudnímu znalci a podrobit se bukálnímu stěru pro potřeby dokazování v řízení o určení otcovství zemřelého muže.

Pokud by již nebylo možné získat vzorek DNA od příbuzných osob zemřelého muže, zaměří se soud při dokazování na výslechy matky dítěte a na svědecké výslechy všech osob, které mají informace o vztahu matky dítěte a zemřelého muže. Soud si též opatří všechny písemnosti a listiny, ze kterých mohou vyplývat informace o jejich vztahu. Dále je třeba provést i důkaz konstatováním obsahu spisu o dědictví zemřelého muže. Soud má též prověřit, zda nelze ze zdravotní dokumentace zemřelého muže zjistit jeho krevní skupinu pro účely provedení krevní zkoušky.⁷⁰

Celkem v šesti případech domnělí otcové zemřeli ještě před zahájením řízení, případně v jeho průběhu. Jak bylo popsáno výše, v jednom případě soud rozhodoval bez provedení testu DNA pouze na základě výpovědí matky a dcery zemřelého domnělého otce, v ostatních pěti případech pak soud přistoupil k dokazování znaleckým posudkem z oboru genetiky.

Pouze ve dvou případech soudy postupovaly správně: v jednom případě⁷¹ biologický materiál zemřelého pro odběr vzorku DNA poskytla jeho sestra, ve druhém⁷² pak byl znalecký posudek vypracován na základě vzorků sestry zemřelého domnělého otce a dítěte.

V dalších dvou případech⁷³ z odůvodnění není zřejmé, že soud získal souhlas zemřelého či jeho příbuzných s odběrem vzorku DNA. Soudy v odůvodnění pouze uvádí, že provedly dokazování mj. písemným sdělením pravděpodobně matky, resp. manželky zemřelého domnělého otce. Domnívám se, že obsahem těchto sdělení byl s největší pravděpodobností souhlas těchto žen jako oprávněných osob s odběrem genetického vzorku, z odůvodnění to však není jasně patrné. Soud je dle § 157 odst. 2 OSŘ povinen v odůvodnění rozsudku mj. uvést, o které důkazy svá skutková zjištění opřel. Soud by proto měl pečlivě popsat naplnění zákonných předpokladů přípustnosti jednotlivých důkazů, obzvlášť pokud měl soud otcovství zemřelého domnělého otce za prokázané toliko na základě znaleckého posudku, jako tomu bylo v rozsudku Okresního soudu v Olomouci sp. zn. 34 Nc 302/2014. Mám za to, že odůvodnění obou rozsudků jsou nedostatečná, a rozhodnutí jsou tudíž nepřezkoumatelná.

Z posledního rozsudku⁷⁴ dokonce vůbec nevyplývá, že by si soud opatřil souhlas oprávněných osob, natož že souhlas udělil přímo zemřelý domnělý otec ještě za svého života. Otec zemřel v průběhu řízení o určení otcovství a k odběru vzorku DNA došlo při pitvě. V tomto případě si tak dovoluji na základě závěrů výše uvedené judikatury Nejvyššího soudu konstatovat, že důkaz byl získán nezákonně a neměl být v řízení vůbec připuštěn.

Náklady řízení

Protože řízení o určení otcovství je možné zahájit až na výjimku uvedenou v § 418 odst. 2 ZŘS pouze na návrh, soud při rozhodování o náhradě nákladů řízení nepostupuje podle § 23 ZŘS, ale podle úpravy v OSŘ, tedy dle

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ DOBROVOLNÁ, E. Nejvyšší soud České republiky: Test DNA na základě odběru vzorků DNA zemřelého jako nepřipustný důkaz v soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2015, č. 17, str. 607.

⁷⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 1992, sp. zn. 5 Cz 23/92.

⁷¹ Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové, sp. zn. 0 Nc 1412/2014.

⁷² Rozsudek Okresního soudu v Olomouci, sp. zn. 34 Nc 301/2016.

⁷³ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 6. 5. 2015, sp. zn. 34 Nc 302/2014, a rozsudek Okresního soudu v Olomouci, sp. zn. 35 Nc 301/2017.

⁷⁴ Rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 30. 1. 2019, sp. zn. 36 Nc 301/2018.

§ 142 až 151 OSŘ. Dle § 23 ZŘS postupuje pouze v řízení zahájeném bez návrhu.⁷⁵ Podle tohoto ustanovení nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení podle výsledku řízení; náhradu však lze přiznat, pokud to odůvodňují okolnosti případu. Soud se tak v drtivé většině případů při rozhodování o náhradě řídí pravidlem úspěchu a neúspěchu ve věci stanoveným § 142 odst. 1 OSŘ – návrhu buď vyhoví a otcovství určí, nebo návrh zamítne. Soud má ovšem možnost využít § 150 OSŘ a výjimečně náhradu nákladů řízení účastníkovi nepřiznat, ačkoli by mu jinak náležela, pokud tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele.⁷⁶

Mezi odbornou veřejností se však vyskytuje i názor,⁷⁷ který postup podle § 142 odst. 1 OSŘ zapovídá a naopak uvádí, že soud vzhledem k nesporné povaze řízení postupuje podle § 23 ZŘS. S tímto názorem nesouhlasím, jelikož použijeme-li gramatický výklad § 23 ZŘS, pak zjistíme, že lze toto ustanovení uplatnit pouze v řízeních, která lze zahájit jen bez návrhu. Řízení o určení otcovství je však s výjimkou řízení dle § 418 odst. 2 ZŘS možné zahájit jen na návrh. Soud by tak podle mého názoru podle § 23 ZŘS mohl postupovat jen v případě řízení dle § 418 odst. 2 ZŘS, v řízení dle § 418 odst. 1 ZŘS se ale musí řídit pravidlem úspěchu ve věci. Domnívám se, že podle § 23 ZŘS může soud postupovat pouze při rozhodování o nákladech spojeného řízení o péči o nezletilé dítě a o výživě nezletilého dítěte,⁷⁸ která je standardně možné zahájit i bez návrhu.⁷⁹ Myslím si však, že v úvahu přichází i varianta, kdy soud o náhradě nákladů celého řízení (jak řízení o určení otcovství dle § 418 odst. 1 ZŘS, tak i řízení o péči a výživě nezletilého dítěte) rozhodne pouze podle § 142 odst. 1 OSŘ. Řízení o určení otcovství můžeme považovat za jakési „základní“ řízení, které do sebe vtahuje řízení o péči a výživě a rozhoduje o tom, jakým ustanovením se náhrada nákladů celého řízení řídí. Jsem proto toho názoru, že v úvahu připadá jak postup pouze podle § 142 odst. 1 OSŘ pro celé řízení, tak i kombinace tohoto ustanovení s § 23 ZŘS. Postup toliko podle § 23 ZŘS pro celé řízení je však podle mého názoru vyloučen.

Praxe jednotlivých soudů (případně jednotlivých soudců v rámci jednoho soudu) se v otázce náhrady nákladů řízení velmi lišila. Ve více než polovině případů (24) soudy při

rozhodování o nákladech řízení o určení otcovství nepostupovaly podle § 142 OSŘ a nepřiznávaly náhradu vynaložených nákladů procesně úspěšnému účastníkovi, ale řídily se § 23 ZŘS a náhradu nákladů nepřiznaly žádnému z účastníků, a to ani když úspěšné navrhovatelce prokazatelně vznikly náklady spojené se zastoupením advokátem. Jak jsem již uvedla, tento postup je dle mého názoru nesprávný – ve všech posuzovaných případech se jednalo o řízení dle § 418 odst. 1 ZŘS, postup dle § 23 ZŘS tak nebyl namístě. Jak jsem však zmínila výše, mezi odbornou veřejností se vyskytují názory podporující použití § 23 ZŘS ve všech řízeních o určení otcovství. Jen podle § 23 ZŘS bylo postupováno ve všech případech řešených před Okresními soudy v Hradci Králové a Litoměřicích. V ostatních případech soudy rozhodly o náhradě nákladů celého spojeného řízení podle § 142 OSŘ, nebo zvolily kombinaci obou ustanovení a o nákladech řízení o určení otcovství rozhodovaly podle § 142 OSŘ a o nákladech řízení o péči o nezletilé dítě a o výživě nezletilého dítěte podle § 23 ZŘS. Jak již bylo výše popsáno, obě varianty považuji za možné.

Závěr

V úvodu jsem si jako cíl tohoto článku vymezila zanalyzovat současnou rozhodovací praxi vybraných českých soudů prvního stupně a zhodnotit, jak oslovené soudy aplikují popsanou právní úpravu.

Zahájení řízení proběhlo ve všech analyzovaných případech v souladu s právní úpravou. V otázce účastníků řízení již ale postup soudů zcela bezproblémový nebyl. Děti byl ve všech sledovaných případech správně jmenován opatrovník, soudy však chybovaly v tom, že účastníky řízení často stále označovaly pojmy „žalobce“ a „žalovaný“, což vzhledem k nespornému charakteru těchto řízení není akceptovatelné. Soudy by se tomuto označení měly vyvarovat a účastníky řízení označovat pojmy „matka“, „domnělý otec“ a „dítě“, „nezletilý/á“ či „syn/dcera“.

Ztrátou způsobilosti být účastníkem řízení ještě před zahájením řízení se oslovené soudy musely zabývat sice jen ve čtyřech případech, ve všech se ovšem dopustily závažného, či dokonce naprosto zásadního procesního pochybení. Dle aktuální právní úpravy není

⁷⁵ LEVÝ, J. Komentář k § 423. In: SVOBODA et al., c. d., str. 852; shodně JIRSA, J. Komentář k § 423. In: JIRSA et al., c. d., str. 892.

⁷⁶ JIRSA, J. Komentář k § 423. In: JIRSA et al., c. d., str. 892.

⁷⁷ DÁVID, R. Některé procesní aspekty určování a popírání otcovství. In: Králíčková, Z. – Dávid, R. – Janovec, M. (eds) *COFOLA 2018, Část VIII., Civilní status člověka* [online]. str. 10–11. 29. 10. 2021. Dostupné na <<https://www.law.muni.cz/dokumenty/46485>>.

⁷⁸ Srov. § 422 ZŘS.

⁷⁹ Srov. § 468 ZŘS.

soudem jmenovaný opatrovník pouhým zástupcem zemřelého domnělého otce, ale přímým účastníkem řízení namísto zemřelého domnělého otce. Soud musí opatrovníka jmenovat ještě před samotným zahájením řízení o určení otcovství; pokud návrh na zahájení řízení směřuje proti zemřelému domnělému otci, je soud povinen řízení z důvodu jeho nezpůsobilosti být účastníkem řízení podle § 104 odst. 1 OSŘ zastavit pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení. Nelze v řízení dále pokračovat a zemřelého muže dokonce za otce určit, jak učinil soud v jednom z analyzovaných rozsudků.

Ke ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení během řízení došlo ve dvou posuzovaných případech z důvodu smrti domnělého otce. Kladně hodnotím, že soudy v obou případech v souladu s právní úpravou pokračovaly v řízení a se jmenovaným opatrovníkem jednaly toliko jako se zástupcem zemřelého domnělého otce. Soudy by si však měly dát pozor na dobu, kdy domnělý otec zemřel (zda ještě před zahájením řízení či až v jeho průběhu), a dle toho aplikovat správné ustanovení a nezaměňovat § 420 odst. 2 ZŘS, resp. § 783 odst. 3 OZ s § 421 odst. 2 ZŘS.

Velmi závažných procesních pochybení se soudy nevyvarovaly ani při dokazování v případě smrti domnělého otce. V jednom případě si soud vůbec neopatřil souhlas s odběrem vzorku DNA, a jak vyplývá ze závěru Nejvyššího soudu učiněného v citovaném rozsudku sp. zn. 30 Cdo 1982/2012, rozhodoval tak na základě nezákonně získaného důkazu. V dalších dvou případech pak z odůvodnění není zcela zřejmé, že souhlas udělen byl. V této otázce osobně nesouhlasím se závěrem Nejvyššího soudu, ale přikláním se k názoru německého Spolkového soudního dvora.⁸⁰ Ač nezpochybňuji právo na pietní ochranu zemřelého domnělého otce, domnívám se, že by mělo ustoupit právo dítěte znát svůj původ. Dle mého názoru by proto neměl být odběr genetického materiálu zesnulého domnělého otce pro účely řízení o určení otcovství vázán na jeho souhlas či souhlas oprávněných osob. Přestože totiž soud může v případě neudělení souhlasu uložit příbuzným zemřelého domnělého otce, aby poskytli svůj genetický vzorek pro potřeby dokazování v řízení o určení otcovství, je toto nepřímé prokazování, resp. vylučování otcovství zemřelého muže složitější, jelikož je třeba vzorků

několika jeho příbuzných, aby závěry znaleckého posudku byly dostatečně průkazné.⁸¹ Problém by nastal, pokud by žádný z příbuzných domnělého otce již nežil a nebylo by tak od koho vzorek získat. Soud by v takovém případě byl odkázán pouze na mnohem méně spolehlivé důkazní prostředky, kterými by soulož matky a domnělého zemřelého otce prokazoval, přestože by věc bylo možno mnohem jednodušeji vyřešit posmrtným odběrem genetického vzorku otce.

Z analýzy je dále zřejmá nejednotnost rozhodovací praxe v otázce náhrady nákladů řízení, kdy soudy postupují velmi rozdílně a při rozhodování se řídí odlišnými ustanoveními. Nejednotnost rozhodovací praxe odráží i nejednotnost názorů odborné veřejnosti na tuto otázku, a proto se domnívám, že by měla být dále diskutována za účelem sjednocení soudní praxe.

Samostatný problém představuje absence řádného odůvodnění některých analyzovaných rozsudků. Lze uvést dva případy týkající se okamžiku, kdy byl jmenován opatrovník zemřelému domnělému otci. Největší nedostatky se pak z tohoto pohledu vyskytovaly v otázce dokazování: konkrétně se jedná o pět případů, kdy soud nepřistoupil ke znaleckému dokazování pomocí analýzy DNA, aniž by však uvedl, že měl za prokázanou soulož mezi účastníky v rozhodné době, resp. existenci závažných okolností vylučujících otcovství. Konečně pak ve dvou případech smrti domnělého otce z odůvodnění jasně nevyplývá, zda soud získal souhlas zemřelého či jeho příbuzných s odběrem vzorku DNA. Jelikož řádné odůvodnění rozhodnutí je součástí práva na spravedlivý proces, zatěžuje nedostatečné odůvodnění řízení vážnou procesní vadou.

Z analýzy celkem čtyřiceti sedmi rozsudků šesti vybraných českých soudů prvního stupně lze učinit závěr, že vybrané soudy přistupují k aplikaci současné právní úpravy vesměs správně. Vyskytla se ovšem pochybení, která jsem soudům musela vytknout. Některá byla méně závažného charakteru (například označování účastníků řízení pojmy „žalobce“ a „žalovaný“), jiná byla naopak až tak závažná, že zatížila řízení závažnou procesní vadou (lze jmenovat například nedostatečná odůvodnění rozsudků způsobující jejich nepřezkoumatelnost či použití nepřípustného důkazu).

⁸⁰ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora sp. zn. XII ZB 20/14.

⁸¹ Srov. LOUDOVÁ, M. – SIEGLOVÁ, Z. – BRDIČKA, R. DNA analýza v paternitních sporech – kazuistika. *Právní praxe*. 1999, č. 4, str. 234.